

Косарева 2013: Косарева М. М. Динамічні процеси в системі сполучників сучасної української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. М. Косарева. — К., 2013. — 20 с.

Курс... 1951: Курс сучасної української літературної мови / [за ред. Л. А. Булаховського]. — К. : Рад. школа, 1951. — Т. II. Синтаксис. — 408 с.

Медведев 1962: Медведев Ф. П. Система сполучників в українській мові: Короткий нарис / Ф. П. Медведев. — Х. : Вид-во Харків. ун-ту, 1962. — 90 с.

Ніковський: Ніковський А. Словник українсько-російський / Андрій Ніковський. — К. : Книгоспілка, б.р. — 864 с.

Огієнко 2010: Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рідна мова / [упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик / Іван Огієнко (митрополит Іларіон)]. — К. : Наша культура і наука, 2010. — 436 с.

Пилинський 1983: Пилинський М. М. «Чи слово є таке вкраїнське – *позаяк*?» (До історії слова «*позаяк*» в українській мові / М. М. Пилинський // Літературна Україна. — 1983. — 1 грудня. — С. 8.

Словник... 1978: Словник української мови. — К. : Наук. думка, 1978. — Т. IX. — 916 с.

Словник... 2010: Словник української мови: у 20 т. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 1. — 911 с.

Словник... 2012: Словник української мови / [кер. В.В. Німчук та ін. ; відп. ред. В.В. Жайворонок]. — К. : ВЦ “Просвіта”, 2012. — 1320 с.

Стишов 2005: Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі засобів масової інформації) / О. А. Стишов. — 2-ге вид., переробл. — К. : Пугач, 2005. — 388 с.

Тараненко 2015: Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ — початок ХХІ ст.): монографія / О. О. Тараненко. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. — 248 с.

Тимошенко 1968: Тимошенко П. Д. Питання нормалізації синтаксису української літературної мови в радянську епоху / П. Д. Тимошенко // Синтаксична будова української мови. — К. : Наук. думка, 1968. — С. 182—191.

Колибаба Лариса

Функционально-стилевые проявления актуализированных союзов в украинском литературном языке начала ХХІ века

Исследовано явление актуализации союзов как одну из тенденций развития системы союзов украинского литературного языка начала ХХІ века. Проанализированы союзы, которые после длительного перерыва возвратились к активному языковому употреблению. Определены функционально-стилевые сферы употребления актуализированных союзов в украинском литературном языке первых двух десятилетий ХХІ века, оценена целесообразность использования их с точки зрения языковой практики.

Ключевые слова: актуализация, активация, союзы, публицистический стиль, научный стиль, художественный стиль.

Kolibaba Larysa

The functionally-stylistic displays of actualizational conjunctions in Ukrainian literary language of the beginning of ХХІ century

In the article are investigated the phenomenon of actualization of conjunctions as one of tendencies of progress of the system of conjunctions of Ukrainian literary language of the beginning of ХХІ century. Conjunctions that after the long interval went back to an active linguistic usage are analyzed. The functionally-stylistic spheres of the usage of actualizational conjunctions in Ukrainian literary language of the first two decades of ХХІ century are determined, expedience of their usage at opinion of linguistic practice is appraised.

Keywords: actualization, activation, conjunctions, publicistic style, scientific style, artistic style.

Надійшла до редакції 26 грудня 2016 року.

Алла Лучик

УДК 81-116.3

ЯВИЩА АГЛЮТИНАЦІЇ У СИСТЕМІ СЛУЖБОВИХ СЛІВ

Схарактеризовані процеси творення сполучникових еквівалентів слова від прийменникових конструкцій прийменниково-іменникового походження. Встановлено, що трансформаційні процеси у сфері службових слів часто пов'язані з активізацією в українській мові явищ аглютинації, поява яких у флективній мові може бути зумовлена або нагадуванням найдавніших способів творення слів, або під впливом позамовних чинників, або обома зазначеними факторами.

Ключові слова: службові слова, сполучникові еквіваленти слова, від прийменникові конструкції, аглютинація, трансформаційні процеси.

У попередніх своїх статтях, говорячи про необхідність створення граматики нового типу – граматики процесів [Лучик 2014 а); Лучик 2014 б)], нами за дужки виносилися питання, пов'язані із явищами аглютинації

у слов'янських мовах, які, зокрема в україністиці, і досі не набули належного висвітлення. Проте у дослідженнях інших слов'янських мов цим питанням відводиться певна увага. Так, наприклад, Н. С. Валгіна відзначає ріст аглютинативних явищ у сучасній російській мові, наслідком чого, на думку вченого, є згасання чергувань, інтерфіксація, накладання морфів. Активізацію цих процесів Н. С. Валгіна пояснює тим, що «словотвірна система уніфікується, а словотвірні зв'язки стають прозорішими» [Валгіна 2004: 94-95].

Проте, як нам видається, наявність явищ аглютинації у слов'янських мовах пов'язана як з активними динамічними процесами у сучасних мовних системах, так і з історією їхнього формування, глибше – із процесами зародження мови загалом. Двері для розуміння цих процесів відкривають класичні праці тих науковців, які прагнули розкрити таїнства походження мови.

Так, один із засновників порівняльно-історичного мовознавства Ф. Бопп, враховуючи спостереження над мовою своїх попередників, зокрема і давньоіндійських дослідників, намагався «розчленувати мовний організм», виділяючи в ньому первинні корені й афіксальні елементи. Це дозволило вченому висновкувати: граматики індоєвропейських мов утворюється шляхом складання дієслівних і займенникових коренів [Бопп 1833: 112].

Із праць нашого видатного земляка О. О. Потебні, зокрема його теорії походження мови, теж впливають подібні міркування. Вчений уважав первинною формою існування слово, яке, на його думку, «спочатку позбавлене будь-яких формальних визначень і не є ні іменником, ні прикметником, ні дієсловом» [Потебня 1922: 119]. Крім того, О. О. Потебня відзначає: «Синтетичне судження, яке передбачає більше зусилля розуму, повинно з'явитися пізніше, має бути певний час виключного господарювання аналітичних суджень» [Потебня 1922, 127]. З цього стає зрозумілим, що, очевидно, при народженні мова була інкорпоративною. Про процеси ж перетворення такої у мову синтетичного типу ділився своїми міркуваннями ще Ф. Бопп, який уважав, що із дієслівних коренів виникли дієслівні та іменникові слова, а із займенникових – займенники, найдавніші прийменники, сполучники та частки [Бопп 1833: 109]. Корені ж службових слів, як доводив Ф. Бопп, з часом перетворюються на флексії і приєднуються до дієслівних коренів. З цього випливає, що слово в давніх індоєвропейських мовах становить собою поєднання коренів повнозначних слів і коренів службових слів, останні ж із часом перетворювались на флексії. Отже, учений сповідував принцип складання кореневих елементів при формуванні словоформи, що перегукується із теорією О. О. Потебні про походження мови, хоча останній і не висловлювався стосовно перетворень службових або займенникових слів у флексії. Система поглядів Ф. Боппа на творення слів набула назви теорія *аглютинації*, яка відтоді не була науково ні стверджена, ні заперечена.

З позицій синхронічного підходу принцип поєднання окремих форм у певну єдність описав свого часу Ф. де Соссюр, який уважав, що аглютинація полягає в тому, що «два чи кілька слів спочатку відмінних, але часто вживаних всередині речення в одній синтагмі, об'єднуються в цілковито або майже цілком неподільну одиницю» [Соссюр 1998: 223]. На думку вченого, цей процес є мимовільним, «він відбувається сам собою внаслідок механічної тенденції і коли складне поняття виражене досить звичайною низкою значеннєвих одиниць наш розум, ідучи, так би мовити, навпростець, відмовляється від аналізу і пов'язує поняття в цілому зі сполученням знаків, яке стає в такий спосіб неподільною одиницею» [Соссюр 1998: 223-224].

Очевидно, не можна не погодитися з твердженнями видатного Ф. де Соссюра про процеси об'єднання сусідніх часто вживаних форм в одній синтагмі у неподільну одиницю, проте уточнення потребує пояснення цих процесів специфікою роботи мозку, який «йде навпростець» і «відмовляється» від аналізу. Річ у тім, що у цьому випадку аналіз передував синтезу, оскільки, як відзначав О. О. Потебня, в основі походження мови лежить слово, яке референціює чуттєвий образ, складений із двох уявлень або понять, тому судження, що складається хоча б із двох слів, є вже розкладанням єдності чуттєвого образу [Потебня 1922: 127]. Враховуючи зазначені засадничі положення видатних науковців, можна стверджувати, що при творенні аглютинативних форм на першому етапі людський розум розчленовує уявлення про факти об'єктивної дійсності, утворюючи сполучення мовних одиниць. На другому етапі ті з них, що внаслідок тривалого вживання в одній і тій самій позиції в реченні, набувають певних граматичних ознак та семантичних зрушень, що дозволяє сприймати їх як цілісні одиниці нового статусу існування.

Очевидно, так відбувається і творення мовних елементів, які ми вслід за Р. П. Рогожниковою кваліфікуємо як еквіваленти слова, що становлять собою «зв'язані сполучення, які характеризуються стійкістю, єдністю значення, здебільшого постійною, незмінною формою. В мовленнєвому потоці еквіваленти слова становлять цілісну одиницю і стосовно наголосу, звичайно вони мають один словесний наголос» [Рогожникова 1991: 4]. До цієї дефініції належить додати те, що творення еквівалентів слова відбувається за чітко встановленими у мові моделями. Найуживанішими, за нашими даними, у мовленні є такі еквіваленти слова, які за функцією співвідносяться з прислівниками та службовими словами. Отже, з-поміж еквівалентів слова за граматичними ознаками виокремлюються:

- а) прислівникові: *на ходу, з розгону;*
- б) прийменникові: *на знак, у результаті;*
- в) сполучникові: *в ім'я того, щоб; на знак того, що;*
- г) партикулярні: *а ось і; ану ж.*

Функційні ознаки деяких сполук можуть виявляти їхню співвіднесеність з вигуками: *ану лиш; а нумо*. В українській мові виокремлюються структури, котрі як на семантичному, так і на синтаксичному рівні виявляють ознаки займенникового класу слів. Здебільшого ці еквіваленти слова є формами графічно цілісної

одиниці: *дещо*: *де без чого*; *де в чому*.

У складі еквівалентів слова фіксуються одиниці, котрі не можна співвіднести з будь-якою частиною мови. У цьому випадку класифікаційною ознакою є їхня синтаксична функція. До таких одиниць належать, наприклад, еквіваленти слова, що функціонують тільки як компоненти присудка: *під стать*; *по силі*. Істотною за кількісним складом групу еквівалентів слова становлять вставні конструкції: *на жаль*, *як на біду*. Еквівалентами слова можна вважати також звороти мовлення та цетери, які використовуються як засоби позначення незакінченості переліку предметів, дій, подій тощо: *факт той, що*; *і таке інше (і т. ін.)*.

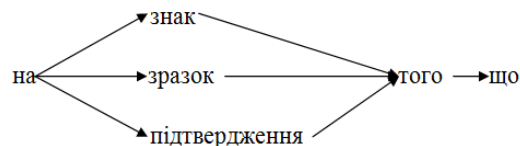
У пропонованій роботі зупинимось на сполучникових еквівалентах слова, зокрема тих із них, що утворилися від прийменникових структур, які, у свою чергу, виникли внаслідок трансформацій здебільшого прийменниково-іменникових сполучень, рідше – прислівниково-прийменникових та дієприслівниково-іменникових: *в ім'я* (прийменник + іменник) – *в ім'я* (прийменник) – *в ім'я того, щоб* (сполучник). Пор.: *На занятті навчали, як підставити в ім'я файлу поточну дату* (Розм.); *Незвичайний гість вчинив у Мелітополі вуличну практику і церемонію в ім'я добра і миру* (3 газет); *Цивілізовані народи з'єднують свої сили в ім'я того, щоб був мир на землі* (3 газет).

Як виявляється, у сфері відприйменникових сполучникових еквівалентів мають місце чіткі моделі їхнього творення, зв'язковою ланкою яких часто виступає структура займенникового походження *того, що*, яка об'єднує переважну більшість відприйменникових сполучників: *в дусі* – *в дусі того, що*; *за винятком* – *за винятком того, що*. Варто зазначити, що творення відприйменникових сполучників за допомогою компонента займенникового походження *що* не є лише властивістю цього типу одиниць. Як доводить Г. В. Скриник, «в сучасній українській мові сформувалося понад сотню різнотипних підрядних сполучників із цим компонентом» [Скриник 2009: 87], з-поміж яких значну кількість становлять структури невідприйменникового походження.

Очевидно, наявність таких структур можна пов'язати з найдавнішими схемами творення мовних форм, про які нам гіпотетично відомо, що у їхньому формуванні займенникові основи брали найактивнішу участь. Відзеркалення ж найдавніших способів творення форм у сучасній українській мові, на нашу думку, простежується у сфері службових слів, зокрема тих, що кваліфікуються нами як еквіваленти слова.

В аналізованому матеріалі всі сполучникові конструкції упорядковуються в моделі з комбінованим об'єднанням компонентів, що переважно відповідають схемі: «колишні» прийменник + іменник + займенник + займенник. Це можуть бути моделі з розщепленням на першому кроці формування, закриттям на другому кроці та розгортанням на третьому кроці.

З подібним упорядкуванням компонентів побудовано моделі з початковим прийменниковим *на*, де компоненти розщеплення мають граматичні показники іменників знахідного відмінку однини:

Пор. уживання сполучникових складників зазначених моделей у наступних реченнях: [Довбуш:] – *Отож візьми, Фоко, цей топірець на знак того, що послав тебе дійсно я* (В. Гжицький); *Якщо ж їх ніхто не зачіпав, то вони сиділи мовчки, а як мовчанка набридала, то починали перешіптуватись поміж собою про різні господарські речі на зразок того, що “оце носив продавати поросю, та не продав, бо мало давано”* (Г. Тютюнник); *Він різко піднявся на підтвердження того, що розмова закінчена* (Розм.).

Початковим компонентом у побудованих моделях можуть виступати «колишні» дієприслівники або прислівники. У цьому випадку схема творення сполучників матиме вигляд: «колишні» дієприслівник + прийменник + займенник + займенник або – «колишні» прислівник + прийменник + займенник + займенник. Першій схемі творення відповідають, наприклад, відприйменникові сполучники *починаючи з того, що*; *виходячи з того, що*; *зважаючи на те, що*, *незважаючи на те, що*. Пор.: *Виходячи з того, що цеглу підвезли, можна було сподіватися на остаточне завершення будівництва корівника* (3 газет); *Причин для поганої гри нашої команди було багато, починаючи з того, що деяких гравців було травмовано і вони не змогли вийти на поле* (Розм.); *Але, зважаючи на те, що власниця речей категорично відмовилася порушувати проти Гірчака судову справу, а також – на його неповноліття, дорожнє відділення Міністерства внутрішніх справ ст. Куйбишев вважає за можливе обличитися розмовою з Гірчаком та суворим попередженням* (Є. Доломан); *Пережив запаморочливо приємні події, незважаючи на те, що всі вони розгорталися вже як по писаному, щоправда кожного разу з новими деталями* (А. Головка).

Про поступовість трансформацій окремих прийменникових конструкцій у сполучниковий клас слів свідчать спостереження за властивостями функціонування таких одиниць, як *залежно від* та *незалежно від*. Їхня належність до прийменникових одиниць підтверджується, наприклад, функціонуванням у наступних реченнях: *Після першого знайомства – жодного байдужого. Незалежно від віку і статі* (М. Чабанівський); *Залежно від ступеня тяжкості злочину поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі* (Кримінальний кодекс України). Проте зміна граматичного статусу структур *залежно від* та *незалежно від* простежується, коли вони вживаються у головній частині, до якої приєднується підрядна зі сполучними словами *де*, *хто*, *що*, *який*, *як* і под. У цьому випадку говорити про те, що утворені

сполучникові еквіваленти слова як такі, не доводиться, оскільки структури ще набули сталості, і, на нашу думку, спостерігається «живий» незавершений процес формування нової мовної одиниці. З яким чи якими сполучними словами вона закріпиться, покаже час, оскільки у сучасних текстах зазначені співвідносні конструкції рівною мірою вживаються з такими сполучними словами, як *що, де, який, скільки, коли* і под. Пор.: *Батьки, у котрих було кого виділяти з сім'ї, а поміж них і самі молодики, як молоді півники гарячуючи, не мени пристрасно доводили своє незаперечне право різнитися, незалежно від того, коли оженився* (А. Головка); *Сьогодні вони повинні виїхати незалежно від того, яка буде погода* (Розм.); *Залежно від того, наскільки умови проведення експерименту є природними, він ділиться на лабораторний і природний* (З наук.-метод. літ-ри).

На важливість досліджень явищ перехідності у мовних системах неодноразово вказували граматисти різних поколінь. Так, російський дослідник О. М. Пешковський, який детально розглядав явища переходу одних частин мови в інші, констатував, що процес цей вічний, досліднику ж необхідно схопити той його етап, що відбувається у нашу епоху, оскільки, «коли процес цей закінчився, коли слово перейшло в нову категорію, ми звичайно ніякої перехідності не бачимо. Проте коли перехід відбувається на наших очах, коли тривалий процес переходу своєю серединою охопив саме епоху, яку ми переживаємо, тоді ми зупиняємось у непорозумінні над словом і не знаємо, до якої частини мови його віднести» [Пешковский 1935: 125].

Отже, на сучасному етапі функціонування мовної системи спостерігаються досить активні трансформації прийменников-іменникових, прислівниково-прийменникових, дієприслівниково-прийменникових сполучень, які, об'єднуючись зі словами займенникового походження, по суті, таким способом, як це відбувається у мовах аглютинативного типу, утворюють конструкції, котрі ми небезпідставно кваліфікуємо на рівні лексичної системи як сполучникові еквіваленти слова, а з погляду граматичного устрою – як складені сполучники. Про те, чи є такий шлях утворення мовних одиниць реліктом найдавніших процесів на існування яких вказували Ф. Бопп та О. О. Потебня, чи явища аглютинації активізувалися у сучасній мові під впливом позамовних чинників, чи, можливо, появі зазначених структур сприяють обидва фактори, остаточно стане відомо лише після комплексного обстеження трансформаційних процесів у системі службових слів.

Література

- Валгина 2004: Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке / Н. С. Валгина. – Москва: Логос, 2003. — 304 с. – (Учебник XXI века).
- Лучик 2014 а): Лучик А. А. Зауваги щодо подальшого розвитку граматичного вчення / А. А. Лучик // Лінгвістичні студії: на пошану корифею: Збірник наукових праць і вітань з нагоди 90-ліття С. І. Дорошенка. – Харків, 2014. – С. 40-43.
- Лучик 2014 б): Лучик А. А. Зауваги щодо створення граматики мовних процесів / А. А. Лучик // Магістеріум: Мовознавчі студії. – Вип. 57. – Київ: ВПЦ НаУКМА, 2014. – С. 48-51.
- Пешковский 1935: Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – Москва: Гос. учебное изд-во, 1935. – 452 с.
- Потебня 1922: Потебня А. А. Полное собрание сочинений. Т.1: Мысль и язык / А. А. Потебня ; Вступ. ст., подгот. текста В. И. Харциев. – 4-е изд., пересмотр. и испр. . – Одесса : Госиздат Украины, 1922 . – 188 с. – XXIX(I).
- Рогожникова 1991: Рогожникова Р. П. Словарь эквивалентов слова: наречные, служебные, модальные единства / Р. П. Рогожникова. – Москва: Рус яз., 1991. – 254 с.
- Скриник 2009: Скриник Г. В. Слова і лексикалізовані сполуки із займенниковим компонентом що в українській мові / Г. В. Скриник. – Кіровоград: ЛОВ, 2009. – 136 с.
- Соссюр 1998: Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Соссюр. – Київ: "Основи", 1998. — 324 с.
- Ворр 1833: Bopp F. Vergleichende Grammatik des. Sanskrit, Zend, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Altslavischen, Gothischen und Deutschen, 2 Aufl., Bd 1 – 3 / F. Bopp. – Berlin, 1833. – 758 с.

Лучик Алла

Явления агглютинации в системе служебных слов

Охарактеризованы процессы образования союзных эквивалентов слова от предложных конструкций предложно-именного происхождения. Установлено, что трансформационные процессы в области служебных слов часто связаны с активизацией в украинском языке явлений агглютинации, возникновение которой во флективном языке может быть обусловлено или напоминанием наиболее древних способов образования слов, или под влиянием внемлингвистических факторов, или двумя факторами одновременно.

Ключевые слова: служебные слова, союзные эквиваленты слова, отпредложные конструкции, агглютинация, трансформационные процессы.

Luchyk Alla

Agglutination phenomena in the system of function words

The article deals with the processes of formation of conjunctive equivalents of word from preposition-noun prepositional constructions. The article states that the transformation processes in the area of function words are often related to agglutination activation in Ukrainian. The appearance of such in an inflected language may be due to either revival of the oldest methods of word formation or the influence of extra-linguistic factors or due to both of the

aforesaid factors.

Keywords: function words, conjunctive equivalents of word, deprepositional constructions, agglutination, transformation processes.

Надійшла до редакції 20 грудня 2016 року.

Людмила Попович

УДК 81'366=161.2

ПРО ВЗАЄМОДІЮ ДІЄСЛІВНИХ КАТЕГОРІЙ ТА ЧАСОВІ ФОРМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ¹

Розглянуто взаємообумовленість граматичних категорій в українській мові, унаочнено ієрархію граем; на прикладах дієслівних форм теперішнього доконаного та плюсквамперфекта показано вплив категорії виду, стану та способу на категорію часу; на підставі розмежування синтаксичних конструкцій з теперішньою ірреальною, минулою ірреальною та потенційною умовами показано вплив категорії часу на категорію способу.

Ключові слова: граматична категорія, граема, вид, стан, спосіб, теперішній час, плюсквамперфект.

1.0 Взаємодія дієслівних категорій в українській мові

Проблему взаємодії дієслівних категорій, як і граматичних категорій загалом, вважають однією з найбільш актуальних та найменш вирішених в сучасному мовознавстві [Плунгян 2011; Мальчуков, Храковский 2015; Храковский 2015]. Це питання розглядають з позиції відповідних ієрархічних відношень, коли наявність граеми підпорядкованої категорії детерміновано присутністю іншої. На взаємозалежність дієслівних категорій та їхню взаємообумовленість, зокрема, звернено увагу в працях В. С. Храковского [Храковский 1990; 1996; 2015]. Вчений наполягає на доцільності аналізу граем дієслова разом з його актантами, тобто в рамках конструкції, яка становить ядро висловлення при генеруванні мовлення, надаючи, таким чином, першість граматиці конструкції при її порівнянні з вербоцентричним підходом [Храковский 2015: 778]. Взаємообумовленість граматичних, зокрема, дієслівних категорій в українській мові послідовно висвітлено в теоретичній граматиці А. П. Загнітка [Загнітко 2011: 313 – 353].

Якщо розглядати лексичне значення дієслова як «вершину природної ієрархії елементів, з яких складається дієслово, точніше кожна його фінітна словоформа» [Храковский 2015: 781], то воно, з одного боку, визначатиме категорію виду, а з іншого, категорію стану, оскільки обидва значення визначає семантика дієслова. Граеми доконаного та недоконаного видів виділяємо в залежності від аспектуальних показників, а семантика перехідних дієслів допускає наявність у них пасивної діатези. Беручи до уваги розмаїтість визначень категорії дієслівного стану в українському мовознавстві – від надання йому статусу морфолого-синтаксичної категорії [Жовтобрюх 1972: 330; Русанівський 2000: 591; Плющ 2005: 228; Алексієнко 2013: 406] до повного заперечення наявності такої граматичної категорії [Вихованець 1988: 90] або ж виділення стану як міжрівневої морфолого-словотвірної-синтаксичної категорії, з опертям на словотвірному рівні [Городенська 2004: 242; Загнітко 2011: 181]², в нашому дослідженні поділяємо думку тих мовознавців [Мельчук 2004], які вважають активний стан базовою діатезою дієслівної лексеми.

Активна діатеза дієслова є базовою, оскільки вона відображає лексикографічне тлумачення лексеми, засноване на збігу позицій її семантичних та синтаксичних актантів. При такому підході пасивна діатеза є маркованою, похідною формою, при якій другий семантичний та синтаксичний актант відповідного дієслова активної діатези переміщується на позицію першого синтаксичного актанта, а семантичний суб'єкт (прототипічно Агенс) факультативно виражається агентивним додатком [Храковский 2015: 780] або ж позиція синтаксичного суб'єкта не заповнюється: *Робота [студентами] виконана вчасно; Проблема на даний момент досліджується в нашому інституті.* У конструкціях з безособовими предикативними формами на *-но, -то*, притаманними українській мові, суб'єкт (Агенс) нейтралізується [Городенська 2004: 244], при збереженні семантичної та синтаксичної позиції другого актанта відповідного дієслова активної діатези, пор.: *Студенти вчасно виконали роботу – Роботу виконано вчасно.*

Вид та стан визначають наявність часових форм: дієслова доконаного виду в українській мові мають редуковану парадигму часу, оскільки в ній відсутня граема теперішнього часу, а у дієслів пасивної діатези відсутня граема давноминулого часу. Видові показники, у свою чергу, визначають наявність граем пасивного стану. В українській мові, як відомо, форма з пасивним дієприкметником прототипічно утворюється від дієслів доконаного виду, напр.: *Ваша пропозиція розглянута вчора / Вашу пропозицію розглянуто вчора*, а пасивна дієслівна форма на *-ся* – від дієслів недоконаного виду, напр.: *Ваша пропозиція розглядається фахівцями.*

Останнім часом українські мовознавці наполягають на вилученні з парадигми пасивної діатези форм з постфіксом *-ся*, утворених від перехідних дієслів недоконаного виду [Городенська 2004: 243]. Таку думку,

¹ Роботу виконано в рамках проекту 178021, за підтримки Міністерства науки, освіти та технологічного розвитку Республіки Сербії.

² Про місце та статус категорії дієслівного стану в історії українського мовознавства див. у ґрунтовній монографії про категорію перехідності в українській мові XVI–XX ст. Ольги Заневич [Заневич 2015: 13 – 44].